

ΘΑΝΟΣ Μ. ΒΕΡΕΜΗΣ

21

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

&

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΟ

21

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
1 Πώς αντιλαμβάνονταν οι Έλληνες του 1821 το περιεχόμενο της Επανάστασής τους;	27
2 Ποιοι ήταν οι ένοπλοι του Αγώνα;	33
3 Τι ήθελαν οι ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα;	47
4 Ποια τα προνεωτερικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας του 1821 και ποια της νεωτερικότητας;	57
5 Ποιες αλλαγές σημειώνονται στην ελληνική χερσόνησο κατά τις πρώτες εκατονταετίες της Τουρκοκρατίας;	62
6 Ποια η σχέση των Ελλήνων του 1821 με την Αρχαιότητα;	75
7 Πώς αλλάζουν οι σχέσεις Δύσης-Ανατολής μέσα στα τετρακόσια χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας;	84
8 Ποια η σημασία των απομνημονευματικών έργων για την κατανόηση του Αγώνα;	89

9	Πώς εξηγείται η καταστολή της Επανάστασης στον Μοριά από τον Ιμπραήμ;	98
10.	Ποιο το καθεστώς των Οθωμανών;	106
11.	Ποια η γεωστρατηγική σημασία της Ελλάδας;	121
12.	Ποιος ο ρόλος του Διαφωτισμού στον Αγώνα;	127
13.	Ποια η επίδραση των ξενικών κομμάτων στην ελληνική υπόθεση;	136
14.	Ποια η σημασία των Εθνοσυνελεύσεων για τον Αγώνα;	141
15.	Γιατί οι πρώτες στρατιωτικές επιτυχίες οδήγησαν τους Έλληνες σε διχόνοια;	149
16.	Ποιες πολιτικές συνθήκες επικρατούσαν στην οθωμανική επικράτεια τις παραμονές της Επανάστασης;	154
17.	Ποια η σημασία της Εκκλησίας;	160
18.	Ποιος ο ρόλος των Φιλελλήνων στον Αγώνα;	168
19.	Πώς πραγματοποιήθηκαν τα δύο δάνεια (1824-1825) της Ανεξαρτησίας;	177
20.	Ποιες οι διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας (1821-1830);	183
21.	Ποιες λεπτομέρειες μας διαφεύγουν;	190
	Επίλογος	209
	Επίμετρο	225

Πώς αντιλαμβάνονταν
οι Έλληνες του 1821 το περιεχόμενο
της Επανάστασής τους;

Η αντίληψη ότι ο τοπικισμός, η οικογένεια και η ορθόδοξη πίστη συναποτελούν τα κύρια στοιχεία της νεοελληνικής ταυτότητας πριν από την επιρροή του Διαφωτισμού είναι απολύτως έγκυρη. Τα αρματολίκια και ο κόσμος των προκρίτων διατηρούσαν κάποια αυτονομία από την Υψηλή Πύλη που βρισκόταν πολύ μακριά για να ασκεί με επάρκεια την εξουσία της στην περιφέρεια. Όσοι να γίνει η νεότερη Ελλάδα πολιτισμική ενότητα, όπως την ήθελε ο Παπαρρηγόπουλος, περιπλανήθηκε σαν κατακερματισμένη κοινότητα ελληνοφώνων κυρίως Ορθοδόξων, του Μοριά, της Ρούμελης και των νησιών.

Για να μάθει ο Κολοκοτρώνης και οι Δελφινιανναίοι να ονομάζουν πατρίδα κάτι μεγαλύτερο από τον γενέθλιο τόπο τους, δούλεψε η συστηματική κατάρτιση των Φιλικών στις γραμμές του εθνικού διαφωτισμού.

Τα περισσότερα απομνημονεύματα των αγωνιστών πάνε σε δύο βάρκες. Στη μια των γεγονότων που αφηγούνται και στην άλλη της εποχής καταγραφής τους, όταν πλέον η Οθωνική εκπαίδευση δημιουργούσε δασκάλους με ενιαίο εθνικό φρόνημα.

Ο Μακρυγιάννης δεν προσαρμόστηκε στη χρονική αναντιστοιχία γεγονότων και καταγραφής τους και γι' αυτό επικρατεί στη γραφή του σύγχυση προνεωτερικής κοινωνίας και νεωτερικού κράτους. Από τη μια ο Ρουμελιώτης αγωνιστής νουθετεί τα παλικάρια του να μη βασανίζουν ομοθρήσκους για να αποκαλύψουν τους κρυψώνες των αγαθών τους, ενώ από την άλλη δηλώνει υπερήφανα ότι εκείνα τα παλικάρια χώρισαν τη λεία τους στα τρία και αυτού του έδωσαν τα δύο. Ας θυμηθούμε ότι ο Μακρυγιάννης κατέγραψε τις αναμνήσεις του από το 1832 ως το 1850.

Οι σφαγές χιλιάδων ορθοδόξων της αυτοκρατορίας υπήρξαν πρόσθετος δεσμός εθνικής ταυτότητας του ελληνικού έθνους.

Την έννοια του πολιτικού θανάτου προσδιορίζει ο Σπυρομήλιος στα απομνημονεύματά του: «Ο πόλεμος ως αποφασίζει την εθνικήν ύπαρξιν ή τον θάνατόν μας (...) ποτέ

όμως ο Έλληνας δεν παραδίδεται στον Ρεσίτ Μεχμέτ πασά Κιουταγιαλή ως ραγιάς, διότι αποφάσισε να αποτινάξει αυτόν τον ζυγόν ή να αποθάνη»¹.

Κατά τον Douglas Dakin, υπήρχαν προεπαναστατικά 40.000 Μουσουλμάνοι στον Μοριά που σταδιακά φεύγουν ή σκοτώνονται. Παρά τη συμβίωση αλλόθρησκων που ευαγγελίζονταν ο Ρήγας και ο Κοραΐς, στις 18/30 Οκτωβρίου 1828, ο Καποδίστριας διεμήνυσε προς τις Δυνάμεις ότι οι Τούρκοι και οι Έλληνες «είναι απολύτως αδύνατον να συζήσωσιν εις το εξής επί της αυτής εκείνης γης, όπου επολέμησαν».

Η ταυτότητα διαμορφώνεται σε όλο το διάστημα του Αγώνα και αποκτάει διαρκώς νέα χαρακτηριστικά, από την αλληλεγγύη της φατριάς ως τη φαντασιακή κοινότητα του έθνους που μοιράζεται την ίδια πολιτισμική παράδοση, κατά τον Benedict Anderson².

Ο εθνικισμός έγινε μια από τις ιδεολογίες που επανεπεντάσσουν το άτομο στο κοινωνικό σύνολο. Ο εξατομικευμένος άνθρωπος των κοινωνικών συμβολαίων χειραφέτησε το άτομο από τον οικουμενικό καταναγκασμό του Μεσαίωνα. Οι μεγάλες επαναστάσεις του 18ου αιώνα και

1 Σπ. Πλουμίδης, «Η έννοια του θανάτου στην ελληνική επανάσταση», *Μνήμων*, 32, 2011-2012, σελ. 59.

2 Benedict Anderson, *Φαντασιακές κοινότητες: Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του Εθνικισμού*, Νεφέλη 1997.

ο εθνικισμός που τις παρακολουθούσε επανέφεραν τον εξατομικευμένο άνθρωπο του John Locke στην κοινότητα των εξεγερμένων. Αν όμως το έθνος είναι μια νέα έννοια, τα στοιχεία τα οποία συνιστούσαν το περιεχόμενό του είναι παλιά. Η γλωσσική ομοιογένεια είναι το πιο ισχυρό δομικό στοιχείο κάθε έθνους και ο κύριος δεσμός του με το παρελθόν³.

Η πολυγλωσσία και οι διάλεκτοι που επικρατούσαν στον οθωμανοκρατούμενο κόσμο σταδιακά αντικαταστάθηκαν από την ελληνική γλώσσα η οποία διδασκόταν στα σχολεία και διαδιδόταν από τον Τύπο. Επέζησαν προφορικές γλωσσικές παραδόσεις, όπως τα αρβανίτικα και τα βλάχικα.

Μολονότι το Πατριαρχείο διατήρησε την αντιεπαναστατική του ιδεολογία ως τον θάνατο του Γρηγορίου Ε΄ και 30-40 ιεραρχών, ο θρησκευτικός χαρακτήρας των επαναστατημένων παρέμεινε σαν το διακριτικό τους στοιχείο. Ήταν αυτή άλλωστε η διάκριση που τους έκανε να μειονεκτούν στο σύστημα των κατακτητών.

Το κοσμικό περιεχόμενο της Επανάστασης του Διαφωτισμού, που ήρθε από τη δυτική Ευρώπη και είχε εμπνεύσει τους Αμερικανούς (1775) και τους Γάλλους (1789) στους δικούς τους ξεσηκωμούς, έφτασε στους Έλληνες από τις οδούς του εμπορίου.

3 Θ. Βερέμης (επιμ.), *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη νεώτερη Ελλάδα*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 1997, σ. 73.

Ο Κολοκοτρώνης αντιλαμβάνοταν τη σημασία αυτών των μηνυμάτων: «που έκαμαν να ανοίξουν τα μάτια του κόσμου». Έλεγε ακόμα: «Η επανάσταση, η δική μας δεν μοιάζει με καμμιάν απόσαις γίνονται την σήμερον στην Ευρώπη. Της Ευρώπης αι επαναστάσεις εναντίον των διοικήσεών των είναι εμφύλιος πόλεμος. Ο δικός μας πόλεμος ήταν έθνος με άλλο έθνος, ήταν με έναν λαό όπου ποτέ δεν ηθέλησε να αναγνωρισθεί ως σκλάβος». Ο διαχωρισμός πολιτικής από εθνική σύγκρουση του Γέρου αποβλέπει ακριβώς στην πλήρη νομιμοποίηση του ελληνικού Αγώνα στα μάτια των Δυνάμεων.

Σύμφωνα με τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, ο λαός και όχι ο δικαστικός άρχων ήταν η νόμιμη πηγή εξουσίας με δικαίωμα κάθε διακριτού έθνους να συστήσει κυρίαρχο εθνικό κράτος. Η γλώσσα, η θρησκεία αλλά και η καταγωγή από ένδοξους και ελεύθερους προγόνους ήταν στοιχεία που διέκριναν τους Έλληνες από τους Τούρκους κυρίαρχους.

Οι παράγοντες που έκαναν δύσκολο τον Αγώνα των Ελλήνων ήταν 1) η γεωπολιτική θέση των Οθωμανών, 2) η αντίθεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου σε κάθε επανάσταση 3) η σχέση των Ελλήνων με τους άλλους σύνοικους λαούς των Βαλκανίων και 4) η διασπορά των Ελλήνων σε ολόκληρο το βασίλειο του κυρίαρχου Οθωμανού.

Η υπόθεση που κατασκεύασε αργότερα ο Arnold Toynbee, ότι οι Φαναριώτες εναντιώθηκαν στην Επανάσταση γιατί φιλοδοξούσαν να δημιουργήσουν μια δυαδική

ελληνοτουρκική αυτοκρατορία, είχε ήδη διαψευστεί από την εξέγερση του Αλέξανδρου Υψηλάντη στις ηγεμονίες.

Η γοητεία που ασκούσε η ελληνική εκπαίδευση στους μορφωμένους ομοδόξους δεν στάθηκε αρκετή για να αποθαρρύνει τα εθνικιστικά κινήματα των σύνοικων λαών. Μέσα στον 19ο αιώνα τα κινήματα αυτά χειραφετήθηκαν από την επιρροή του Οικουμενικού Πατριαρχείου και η βαλκανική χερσόνησος απέκτησε πολλά νέα έθνη-κράτη, το καθένα με τους δικούς του μύθους και τη δικιά του θρησκευτική εξουσία.

21

Το 1821 δεν είναι μόνο η αφετηρία του έθνους-κράτους, αλλά και παρακαταθήκη υποδειγμάτων ηρωικής συμπεριφοράς για τους επερχόμενους. Μέσα στα διακόσια χρόνια που μας χωρίζουν από τότε, το μεγάλο γεγονός έγινε η εξιδανικευμένη ανάγνωση της πρώτης ιστορίας του ελληνικού κράτους.

Η προνεωτερική κοινωνία που συναντούμε στα πρώτα χρόνια της Παλιγγενεσίας σταδιακά μετασχηματίζεται, χάρη στη Διασπορά, σε νεωτερική κοινωνία. Ο δρόμος του μετασχηματισμού περνάει από τις λεωφόρους του εμπορίου Δύσης-Ανατολής.

Η σημασία του εθνικισμού για τον πολιτικό εκσυγχρονισμό εμφανίζεται έντονα στη διάπλαση της ελληνικής κοινωνίας όπως εξελίσσεται από το 1821 ως το 1831. Μέσα στη δεκαετία αυτή η προνεωτερική κοινωνία, κατακερματισμένη σε οικογένειες, φατρίες, δίκτυα προστασίας και ισχυρό τοπικισμό, αποκτά επαγγελματικές συσπειρώσεις. Οι πρόκριτοι-πολιτικοί αφενός και οι ένοπλοι (κάποιοι κλέφτες και οι αρματολοί της Ρούμελης) στρατιωτικοί αφετέρου ανταγωνίζονται για τον έλεγχο του υπό διαμόρφωση κράτους.

Η τοπικιστική διαίρεση θα τερματιστεί με την επιλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας. Οι φίλοι και οι εχθροί του γενικότερα αποδεκτού ηγέτη των Ελλήνων θα χωριστούν με ιδεολογικά κριτήρια.

ISBN:978-618-03-2382-5

9 786180 323825

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 82382